

БУДУУЗУНДЕ

ЧОГААЛЧЫНЫҢ ДЕМДЕГЛЕЛИ

Жеңилде ЧАГААЛААР

ЧОН НЕГЕП ТУР

Тыва АССР-ийн наймыслам Кызыл хоорайны чынында Улуг-Хемий кешкери оңуор чагаай, мөгө, белик кан-шый көвүртүгүнү тууду доозулаган. Оң ирдырдыр туудугуздары, эш Иванова баштаган коммунисттик күш-ажылдын туудузу бригаданы Бүгү-эвиелдин туудузулар хуңуңу буюдууда, көвүртүгүн хөй-ниги ажимдышкын митингийн эгелдерин биче мурунда «көвүрт доозууду, моордана!» деп, кызыл-чырларын чаптарганар.

— Бүгү-эвиелдин туудузуларын хуңу август 11-те чедир Кызыл көвүртүн дооскап, күрөңгө хуздур бис деп алган худобелгенисти коммунисттик өзү-биле күөстөткөн!— деп, туудузулар Совет чакака, СЭКН ТК-га, Совет Тыванын чоңуна Чогаалчыны биле айтышканар.

Туудузулар алаан сөзүн быжыт эзелдер-даа, эр-тейлер! Боларны Улуг-Хемий маадарлары деп адавас-даа арта чок. Иччагаш көвүртүгү туудузуларын бүгү Совет Тыва укук-капкан, ошкыл, Улуг-Хемийн уңуна чедип алган бо төөгүтүт тилеге-бине байыр чедирин, арааттың иңиңи чураден четтиргенин илередиң туур.

Көвүртүң ажимдарыңн буюдууңу. Бо каш хунерде Улуг-Хемийн ол-бо эриктерине кижини, машина, дери-тепсеңтик хөйүн каячар! Мында кандыг киж чок дээр сидер? Акыл-чынар, алаан-хаакчылар, аныкчар, кырганнар, бичин уруутар, даажыгытты ушша кырганнар!

Шапкин, терен, мөгө күчүдү Улуг-Хем шөлөө чагай, өргүн күшүтүт, калак дадегем агып бадым чыдыр. Оң терен, шапкин уңун чоңуту алды белик, быжыт, бир-ле тейлер ошкан, даактар чоңгар көстүп турганар. Даактар сүңгүн аданаче алды-чеди метр хандыр кире берген. Чалгы агым оларга кайтыккаш, далаш эртин бадым тургуздаан. Ол чөө, мөгө даактар кырында ол метр агып калак кап-шый көвүртүн ий тазалай эрикке теңириңи, көвүртүңүн уңу дурту 408 метр! Метр кырында бели чеди-сөө метр ажыт!

— Улуг-Хем! Мындыг шапкин, күчүттөн чен сөзү бо хире быжыт, күчүдүгү белик даактарын кым, калчач тургузушкан, сөий чагырыштың? Бо хире чүвени мынчар дарганын кызын каар, эрес-даа, мерген-даа, дарган-даа эрлер база тургуздаар дур. Аа!— деп чынываста турган 72 харыг Даактар ийри магадай-дир.

— Эртеңин күжү-дүр ийни, ирем. Машина, сайгылаган күжү-биле дээрден башка, кызыл хол-биле канчар бөөр, бо көңүтү бугаларын, бо чылын дег демилерин аап!— деп, оон эжи оод чугаалай-дир.

— Ам моон кыры-биле кежээли-нерем. Оода чадарга, бир-даа чагы орундан каячын, бичин-даа бол үдүвүстү өргүдү манаа дикшик, көвүртүңү бир ужуудан келип эгелдирең.

Эриктерден көвүртүгө орук чаала-нып чоруй барган. Көвүртүңү маши-на чоруту чеди метр калак, оңу даактарды асфальттып каан. Оң ий тазалында чагай улус оруу — тротуарлар. Көвүртүңү ий тазалай көөнөктөчөк херимчиештиң! — көвүртүгү машина, кижжи ажа бербейин дээр магадылдан-даа, чараш болуң дээр кадастал-даа кааны о. Көвүртүңүң болуңга чедир оруктун ий тазалай ак-ак, динтичек алдаштарым, бир-ле чысаалган кастар-ла!

Базып-ла олар бис. Көвүртүң чоруту белин олар. Ортузд дөстөйин бели берген. Апаа келгеш, магадал-даа, чоргарарын-даа куду харанып тур бис.

Көвүртүңүн ий тазалай-биле дээр-баш баптардыг чингелек дөжөр алдаштар чергелешиң чоруткан. Оларнын эйкек баптарында тирен сыңыр-лар дег ак-ак шажалдар халайып

тургулар — дуне калз чырыдар сайыттыган донгалары ол. Улуг-Хемийн кырында, бо чедиссе метр хире белик көвүртүгө, оон хава көөнөктөчөк херимчиешкине чеделин алган, тайыттар харанып, мында хаймың турар ажил-ниги соңуурган хөөрөйиң түр бис. Бедийн! Дөө ол, Төгө болган Ленин даглары, иштин Хербистер чавыс шыкан сагындырып тур. Көвүртүгү аданача өтүт-хеме агымын чара чүткүп бар чор. Көвүртүгү азда-биле парохол-даа, саз-даа көстүт эртин болду. Дөө ол сайда эйкекөө салдар чысаалышкан түр. Эжиндириң бадым орган хеме көвүртүгү аданаче карам диде. Хеме кыдында эжинген уаус дээр — бир-ле ойбанач балик-ла! Солайга талдыкта, дөө ол, куду пароман, понтон көвүртүгүлгөн машиналар, чагай кижилер сөөгү катан келип турар. Ол көвүртүгү болган паром ам боттарың худобелгени эрттирген. Ам совет кижилерге төөгүдү мөгө көвүртүгү бадым болду.

— Бо чеден акыг харның иштинде мындыг магадыл чүвени көрүп чораян эвес. Калча далайынч чедикудурундаң тутуру эвес дээр, халакчы тейлеп, чакыын чакын, чаламазын багал чораша, келип чораша-бот-тур. Бистин Совет нам, чазавазын амыралыңын бир кеску дөжөө көвүртүгү бо-дур. Совет Тываыстың ажим-хожууду, эртем-сөүлү улам түрүн чечетелдиң, хаскып туруң, ажим-хожу-даа, аргыш-чорун-даа сазт чок болуң дээр, мындыг магадыл көвүртүңү тууду шапана-дир. Манаа өрөөнүй, манаа байыр-дайын канчар бөөр, мону туткан оолдарын хуспапкан, холун туттайы, кымың холун тулар бөөр, четтиривис, четтиривис, оолдарын — деп, Даактар ийри араатның бүгү сеткилин илереткен түр. Ирей-даа, мен-даа ийди хууретиң тутташ, эш-өөр-биле калы адаштар орун каа беривис.

Көвүртүгү туудузуларынның отряды көвүртүңүң мада дооскап, бөгүн күрүне комиссияга худобелгени турган. Ажимы комиссия көвүртүңүн төлөв-иленин баурап хынаш, күрүне комиссияга худобелгени болду деп санаан.

Хайдыг чүве, көвүртүгүдөрдө оруктулар оозалдан калган. Көвүртүңүн ийи жуңдуа кирер орукту болган тротуарын асфальттып, алдаштар канчарың оруктулар хожууды берген. Ону дүргөдир дээр дөстүңүң кымың халакчыларын оңт коллекти-вистер көвүртүңү ажимдарыңн буюдуудуңа дузалажып кирипкен турганы ол.

Көвүртүгө кижжи-даа, ажим-даа хаймы! Иңи-бүрү аар-чык машиналар динириңиң, ажимдан улус каттырышкан, хөрөшкөн, кыстар ырлашкан — көңүтү-да сорукту түр! Көвүртүңүң бир ужууда кинопрокат болган кинофикация коллективтери Александр Преснова баштаган 15 кижжи ажимдан түр. Каа-Хем кинотеатрының кинохеманги Евгений Петров турган!

12-де бистинге келиңер, «Орус хуулазым» деп кинону көөр бис. А бо көвүртүгү — ол хуулазым куштеринин база бирээни-дир — деп хөөрөң түр. Ол база-да шын. Коммунал ажил-агий министр-ствонун Михаил Кусашевине баштаган дөрт электривистер көвүртүңүн чырыткызып шагда-ла кылып каапкан.

Башкы О. Назыптайга баштаган автошколаның курсантылары, 30 шаа оолдар, эртеңинин 9 шаптан эгелен ажимдан. Оолдар ажимды дүргөн доозар дээр дыка-ла кызып ажимдан турлар.

Көвүртүгү кырын кылаттыр асфальттан доозуп тур. Оң «Сибирь-транспэ» тускый эргелен дээр, Кызылда СМУ-3 деп тууду чери кылып турган. Көвүртүгө 6.000 квад-

рат метр черин асфальттаан. Оңу удуртуп турган А. Интурупский сорок кирип чугаалай-дир.

— Хөө, бисте чүү бөөр, бо кежээ дооскапчыс бо. Александр Палачевага баштаган 12 кижилег бригада эртен айыңи 30-ден эгелен ажимдан. Бо Мечек Севкибайны көвүртүр. Чалааңдан келген уруг-дур. Бо көвүртүгө майыңи 18-тен бөөр ажимдан турар.

Орук туудушкын эргелендиңиң удуртукудары эштер И. Степанов биле В. Жигалов олар хамы күштерин таарыштырган, хуүрөп халчып турлар.

— Бистин оозалдан киргенивис көңүтү багай. Ажырбас, эртеңге өтүп чүү-даа эвес доозуп кааптар бис. Бо хире эривер, бо хире машина-семеңчек турда, чүү бөөр — деп, Игорь Семенович чугаалай-дир. Оңу чанылган ТВА — 65-12 деп самовал хаш келгеш, сай-дажын шиг кыдып төгө каапты, Ол № 2 АТК-нын чолачыны Фарман Фаширович Ширинов болду.

— Көвүртүгү-даа бо-ла! — дээр улуг салазын көргүдө-дир.

— Байын келген сидер, Фарман? — Азербайжан... Мырыңи нефтиңиң багудан, Ам моодап Бакунун нефтини, мурунку республикаларың кат-нимин келип турар апаар. Байы хире эки-дир, чо!

— Мындыг мындыг, Фарман, чүү кешес дээр сен. Акы-дуума республикаларыңн келик-байлактары, от-бараны, аалчылары шупту кежер болгай.

Көвүртүңүң машина маңаар чериңде 5,5 тоннаын автокат шимчөөр, шимчөөс чылын олар. Оң чолачыны Яков Елисеев асфальттын таптапты түр.

— Хаа, бистин Красноярскиде Енисеийн кешиктең көвүртүңүңиңн дүңдүмү-дир ийни бо. Кыжгар чараш көвүртү! — деп ол база-ла хөөрөң чор.

Көвүртүңүң мыдыкы ужууда элөөн каш коллективтер ажимдан тур. Оларын иштинде «Шың» солуун, эртем-инженер институтун, радио болган телевидение редакция-зының коллективтери бар болду.

Кызылдын хоочун чурттакчылары-ның бирээни Монгуш Надьнович Лонтуп беренин каапкан, хол туткан, алааш орун капшымаан.

— Бо кежир-биле аята дүжүп, хемедеп, оттуг-хемедеп, пароман, апаар-биле самолеттан, та чеже кешкен кижжи мен! Ам бөгүн-не Улуг-

Хемий талтыг көчкөп кештиң эвес-ле, талтыг-ла 450 кулаш, барык чаргыт километр хем-дир — деп, хөөрөң, өөртүн катырткан халчок-ла түр. Ол араанда автокрейтер алдыр-тай өрү куудун холуктуг сайын деск-килең чоктап олар. Каа-Хем орук туудуун ажимдарын Леонид Блинов көвүртүгү оруунга киржир дээр, бо-дурюң крейтер-биле хал чедип келгени ол. Мында ол ам Чалаана орук туудуун ажимдарын Иван Вертепа-биле ийилөө ажимдан турганар. Оларын ийинды. Усиак оруг-биле шупту улашкан чериңде бетошниктер Алек-сандр Стругов, Афанасий Колодкин, Василий Пашиков сулар орук кыдының мыкты дажын салып доозуп турлар.

Бөгүн мында далашпас-ла кижжи чок Иччагаш канчар, даарта калаптар кижжи болгай бо— деп, ийни бир кижжи чугаалай-дир.

Улуг-Хем районунг Ак-Туруг суурда столовага кирген кижжи мындыг таарынымаң чугааларын ургү-чү диннаар.

Столоваың эргелекчиңи болган улуг повары болу А. Политова анаа ажимдан кирге-ле үш ай чаа-ла чедип чорурү. Иччала-даа оң «чес-холы» каступ келгени ол. Чеме-никчилер таарымча чок байладарын чугаалайга эпти-ле көс-баш чокка көңүттүңүн түрү бөөр чакы-нык кижжи болган.

Оң алгыда чөгүр чериңден таарыштыр доктааткан берген түрүжө, чемеңириң эртен бодунун кара-туурамы-биле улгагыттып турар. Манаа чажек кылдыр мындыг чүдүлгөн!

— Оо, Василий Фадеевич, 1946 чыда «Келир үдегити Кызыл» деп чурууварда көвүртүгө бо мыккаш чүд?

— Мен бодум бешиң кайгап, өөртү чор мен. Иччагаш туудузуларга, силер бүтүлгө байыр чедирип чөр мен! — деп чүрүкчү чугаалаш, ам чаа чүрүк чүрүгүн хөөрөң-дир.

Мен демчи черимге көзү, база катан болуштур түр мен. Байырдаңдын, акы-дууманың уауру шынап-ла бо-дур ийни. Иччагаш бо көвүртүңү байырдың көвүртү деп алаа чор! Сагырымга мону тударыңа бистин акы-дуума улустарымы шупту кире-шек капшан.

Эргим номчукулур, көвүртүңү ажимдарың-биле сорок киргеш, силер бүтүлгө байыр чедирип түр бис.

Л. ЧАДАМБА.

Кызылдын сурагыл туудужузу Оңу Назыптай бичир. Республиканың наймысылында оңу туудушпаан башчы ховар. Тыва АССР-ин Дзиди Сөвөдинин Президиуму оңу туудуга үр, мызымакый күш-ажылын беди-биле үнелеп көргөш. Чоота чаа апаа Тыва АССР-ин алдарлыг туудужузу деп атты ты-выскан.

ЧУРУНТА: О. Л. Кала-нджид республиканың кис-лорд станциязының ба-зынынын туубу хана-зын салып тур.

мурунда непередиң турган бүгү-ле бейлаарлашкынлары күш чок болдулар. Бүгү совет хамааттары мурундагы социал байлаалдын хамаарыга чокка, ажимдар, дыш-таныр, өрөөрүн, күрүне эргеленип органныңа киржир талазын оон-ден эргелерин алган болган бис-деа ийни.

Коммунисттик баштайгы баала-зы — социализмниң тилөөн-биле совет ниятиледин агы составы үд-еини-биле өскөргөн. Бүдүргөниң социалистик аргазы-биле хол-башкан чүгө ажимдарың болган тараачынар — колхозчулар апаа ар-кан. Оңу апаада, чоңунт аразы-дан үнөи, оңагай социал болу-дур интеллекция артаан. Эко-номия, политикти болган идеялик эрге-ажыктарын ниятилешке чоруд ол бүгү социал бөдүлгөри марксизм-ленинизмин алдарыг тутуңуң азда-биле Коммунист партияны дооздурун сыйып каттыштырган.

Совет ниятели — чаа, дээр хөй-хөй интеллигенттер. Мында дар-лачы болган дарааттыр ажилдар чок. Бүгү улустуң чоота чаа бистин чуртувас чораш баштыччысы Фидель Кастро мында деп чугаалаан: «Мында хамыктың мурун-ла-ла, аны чок ниятели-дир деп чүве кетип келди-дир (Мында, мөлчүктү алгы чок болу туурарын мынчар чугаалаан ол. — С. Т.). Ол дораан-на илден-дир. Бо дээр кижжи бүрү-зү ажимчы чурт-тур».

Бистин социалистик ниятели-висте ажимдарың болган тараачы-нарын аразында, ол агылар биле интеллекцияның аразында агы-гы талазы-биле алгалдар ам-даа бар болбайн-ган. Иччала-даа ол алгалдар өжөөнөшкөк эвес болган мында болу-даа шыдаас, чүгө дээр мөгө даа бугу ажимчы чоңар деп эргелди болуп, коммунизмни нияти күжө-

нишикинер-биле тургузуп турар. Бисте болар ужурут болу дег мында агылар чок. Иччагаш ажим-чы агы ниятелиледин эң-не органи-засти болган мурунчакы агымы, коммунисттик идеяларын эң-не чайгы-зын чок шычын непередиңиңн борууңу туудушкуну ролон ойбай ургүтүчүлүгү тура-даа, коммунизм тургузушкунуңа чагыс агының диктатуразы ам бешиң негеттинмейн турар.

Иччагаш чүгө пролетариат дик-татуразының дузазы-биле шиптир-лээр ужурут болган шиптирлен-дир бээр сорулгаларын боттанып күт-сеттениңиң-биле пролетариат дик-татуразы ССР-ге эргежок чүгүлү чаа болбайт берген. Иччаага Совет күрүне канчар багыны? Ол база социалистик ниятелиледин ажил-ни-шчилерин бүгү улусу организация-ны кылдыр өскө. Кыдат «шүгүмчү-Лекция» күрүне дээр кезээде агы-гы талазы-биле шынар-будуштү бо-лур; күрүне турбуштан турду, ол база «бүгү улустуң» күрүнең бол-душ шыдаас деп баштап турар-лар. Иччаага, олар база бирөөдө, социалистик күрүне дээр мөлчүктү күрүне дугайында билишики-биле алдыгы мөгө уткалы күрүне бол-байт бир дээриниң дугайында Ленинни оона чугула сагындырын эскерейн турарар. Мөлчүктү күрү-не болза ажимчы чоңарың аажок хөй нуруузун каш борбак мөлчүктү-лерин базарының болган дараачы-нын чедис-дир, иччаага проле-таржи күрүне ажимчы чоңарың агы калак массаларың чедис-дир. «Чок болу бөөр» деп сен харын чү-ге социалистик күрүнеге хамаарыш-тыр ажимдагыңар, ол дээр мөгө утказы-биле алдыга чартык күрү-не-дир. Ийде, кыдат теоретиктер болза ниятелиледин аажок хөй нуру-зун эрге-ажыктарын илередиң тү-

рар пролетариат күрүнезиниң бол-гаш бүгү улусу күрүнеңн аразын-да кандың-даа «кыдат хана» чок ол фактынын херекке албай турарлар. Буюдуң төрүттүңү тыыналганын мырыңи эгелениң тура-ла пролетари-ат диктатуразы бүгү-ниги социали-стик демократияның демдектерин болуңа шипдэгидин турар.

Күрүне чок болу бөөриниң мурун-да-ла пролетариат диктатуразы эрге-жок чүгүлү чүү болбайт бээр кылдыр буюушкунуңар төөгү талазы-биле иччаага тургуштуруп турар. Ол база күрүнең дузазы-биле шиптирлээр мынды сорулгалар ам-даа доозулабай болуру-биле тайкы-лырталыңар. «Бүдүргөниң чепсе-керекселерине нияти өңүчү кам-галавышаан, күш-ажылын деп бо-лур болган продукт хуварың деп болурун камгалап болу дег күрүне социализмин үзеинде-даа эргежок чугула дег Ленин айткан чорашан. (Чогаалдары, т. 25, арин 439).

СЭКП-нин Программасында чуга-лаң турарын баураар алмыга, Совет улусу күрүне болза, коммунизмни материал-техникти базазын тургу-зарын организаастар, социалистик харылаарларын коммунисттик хары-лаалдар кылдыр чаартыр, күш-ажыл-дың хемчөөлиңе болган хергелди-диз хемчөөлиңге контроль ботта-дырар, чоңунт чагай байдалын кү-дуренин хандырар, хамаатыларың эргелерин болган хосталгаларын, соци-алистик эрге-чүрүм болган со-циалистик өңүчү камгалаар, масса-ларын медерелдиг сагыла-чүрүмүң болган күш-ажылы социализмге өзү-биле көвүртүп угаан болуңга-ны кижилер худобелгени. Чүртүң камгалаалы болган айың чок чо-рун хандырар, социализмге чурт-та-рыңа акы-дуума калы ажилдажыла-ны хөгжүдөр, тайбының хөрөң кам-

галаар болган бүгү чурттар-биле таарымчалыг харылааларын тулар худобелгени Совет улусу күрүнең оонажын турар.

Иччаага чиккелерин, буюуру-чуларын, хаан адыкчыларын, берик-чиерин, мангыстарын, хуаңганар-нын канчаары? Пролетариат дикта-туразы чокта оларын кың кеадири? — деп, кыдат эштер чугаалап турар. Ол бүгү иегеттер дээр кайчарга да кандың-бир агы болбайн турар болган оларын-биле демселсе про-летариат диктатуразы черде херек чок деп чүвени көргүсөк, буюдун Ажык чагазынга СЭКП Топ Комите-ди ол айтыртыч узе харынын бер-ген. Хөй-нигиңиң калак дөткөм-чө-лиге дагант бүгү улустун күрүне-ди ол сорулган черде эң күсүлди турар. Бистин эки-тура дружина-ларыстың, эш-хуу сударыстың, башкынар комитеттериниң болган оон-да өскөргөн дүрдүгүлү хуу-рун ол дугайын херечилеп турар.

Револьюш теориянын алыс утка-зы билбес, харын шөжөлөкчи ном-назырак кижилер бүгү улустун кү-рүнеңн турун шыдаас деп чугаалап турарлар. Иччаага социалистик ни-ятиледин байлаагында бүгү улус-ту күрүнеңн чингиңиң чок факт-тор дээрин амыдырал, төөгүдү дүрдүгү херечилеп турар. Соци-ализмин тилөөн-биле болган чур-туру коммунизм тургузушкунуңуң кал-бартының үзеинче киргелди-биле холбаштыр ажимчы агы комму-нисттик ниятелиди тургузарыңн сорулгаларын барылаашаан, буюдун диктатуразыңн күрүнеңн бүгү улустун күрүнеңн кылдыр чарткан.

СЭКП-нин Программасының дугайында партияның ХХII съездинде илетеленге ам Н. С. Хрушчевин чуга-лаанмы болза: «Ол дээр төөгүдө чингелээр чүве чок факт-тыр, шиптер!

— Ам база бизиң-де чемеңр иш-чакылы! — деп, бир механизатор хөңү калганым чугаалай каапты.

— Чоп көңүтү эвэстиң каар чөөр! — деп, чемин алган столаа олуртп чыткан бир кижжи димирен-дир.

— Оода-ла кырынта кудур чүвени чоп талтыг кылып кабарс чүве ирги? Өретен куйга муңу дег чүве шыжажыл! — деп база бир кижжи ы-ды.

— Оолун чугаалаарга, кижжи эки-бак өстөр-биле сыбоа берип кааптар кижжи болгай бо— деп, ийни бир кижжи чугаалай-дир.

Столоваың эргелекчиңи болган улуг повары болу А. Политова анаа ажимдан кирге-ле үш ай чаа-ла чедип чорурү. Иччала-даа оң «чес-холы» каступ келгени ол. Чеме-никчилер таарымча чок байладарын чугаалайга эпти-ле көс-баш чокка көңүттүңүн түрү бөөр чакы-нык кижжи болган.

Оң алгыда чөгүр чериңден таарыштыр доктааткан берген түрүжө, чемеңириң эртен бодунун кара-туурамы-биле улгагыттып турар. Манаа чажек кылдыр мындыг чүдүлгөн!

— Оо, Василий Фадеевич, 1946 чыда «Келир үдегити Кызыл» деп чурууварда көвүртүгө бо мыккаш чүд?

— Мен бодум бешиң кайгап, өөртү чор мен. Иччагаш туудузуларга, силер бүтүлгө байыр чедирип чөр мен! — деп чүрүкчү чугаалаш, ам чаа чүрүк чүрүгүн хөөрөң-дир.

Мен демчи черимге көзү, база катан болуштур түр мен. Байырдаңдын, акы-дууманың уауру шынап-ла бо-дур ийни. Иччагаш бо көвүртүңү байырдың көвүртү деп алаа чор! Сагырымга мону тударыңа бистин акы-дуума улустарымы шупту кире-шек капшан.

Эргим номчукулур, көвүртүңү ажимдарың-биле сорок киргеш, силер бүтүлгө байыр чедирип түр бис.

Л. ЧАДАМБА.

Тес-Хем райпозуңуң Самагал-даа төп складтарын 1930 чыда-лаа чугаалашты-биле кызыла-ан бээр. Аларга септелге-даа кылаан, септар-даа арзык чок болган. Сөөгү үдө олар мырыңи үрелиң турар апаган.

Чаа складтар тулар дугайында айтыртыч хөй улаа тургуштуруп келген. Иччала-даа республика союзуңуң баштаар чери плапта, сметага кирер бис деп алаа-ла турар.

Бо сагыш салымшык чок чоруктуң ужурунда ийитиниң өр-тектиг хөй бараан хөрөңдиг ирик, бузук складтарда өлгө, до-нукта-ла ажимдаш-ла чоруй бээр. Хөрөңжөөр бөөрү бажың дериңиңиз.

Салбырды пилорама ажим-даа-вастанымыда суурда бажыр-ның хөй кезин каловкаа чок. Мурунда ажимдаш турган гир-жарың сонгалары болган эки-лаа, печказы-даа чок болган. Чо-лаачылар машиналары кыжыл соокта даштыга хондурган, эр-тен машина хөрөңни аданача оң салгаш, ону чымылып турарын эртен кыжыл көрүп келиңиз.

Бо дорайташкынырың катан сегидерин чоңугу эрге-ажыктар негеп турар.

«Сээктерге оум! Оларын хо-ранан өлүрүң!» Олар аарыгар таралкычылар-дыр» деп бизиң плакаттар эмнеге чериңде эн-дир.

Ийди туурже Барың-Хемкяр районуң аптекаларында сээктер

кырийр бодур: гулаштың азы поджарканың доктааткан өртөө 18 көпек түрүжө 23—24 көпек кылдыр, шийин азы мүнүн 9 көпек түрүжө 11—13 көпекке, бо көпек-ган рожкиң азы макаронуңу 5—6 көпек түрүжө 8—10 көпекке са-лып келген. Аш-чөм өртөөнү мын-дыг данаыңы ам-даа

СЭТА ДАМЧЫДЫП, МЕДЭЭЛЕП ТУР

Массаларны аймазырадырынче кордаашкын

П.РИЕ, (СЭТА). «Юманите» со- лун Москвада бодууну корреспондент- ниан Жан Канаанын чуудун «Яро- луг шенеддерин хорур дугайнда Москва Керээниге Пекиниян уу- ланчыны коммунистерин гун- маннн идеаларына чуршк» деп аге- блае парлап чурдурган.

Кыдат ууртукучуларны бугу ажил-чорудулазы массаларны ай- маазырадырынче хорда салган деп, Канаа демделген. Барын-герман адаанакчылар башы Москва Керээ- нинге ат салды уругра таварышкан болгай. Кыдат ууртукучулар кымны кампанияныч каттыжа бергенд? Кам санын америк кедерээнин, деголчу зааагыт болгаш бойлап душка триокинг бодустири кам- паньяныч каттыжа берген ол-дур. Марксизм-ленинизмге хамааржын салтыннып, харн кымдан-даа ар- тык шуугат турар кижилерге ол эд- дептиг чур-дир...

Яролуг шенеддерин дугайнда айтырынн талазы-биле турушка «ексерилген» деп Совет Эвилелин кыдат ууртукучулар чемелеп турар- лар.

„Авантюризм аштырышкынче апар чыдар“

СОФИЯ, (СЭТА). Август 15-теги кыдат чыдактын талалекчиликке меделел-биле хообаштыр Совет ча- ақтык Меделелин болгар хой-ниити или-биле делтин турар. Кыдат уур- тукучулар революцион коозун сыстери- ге чыгынын алгаш, эи-не барын усадин, Вашингтонун, Боннун болгаш Парижтин «тенек аары» реак- ционерлеринн хоруделинде кире берген дээрин «Отечествен фронт» соду демделген.

Амгыраалдан хоорудан, эрги догмага адыкан кыдат ууртукучулар империализм лагериине тайбынын эд-не калчаалы дайынчы-биле кады кандыг хаамааразынче кире берген олор көрүнү күзевейн турар деп, «Замедленно знаме» соду демделген.

Пекиниян авантюризмнин кан- дыг-даа кедилиг чурейи чок, чуре дээрге аштырышкынче болгаш улдуе ол апар чыдар, а бугу чур- тарын улаустары боттарынын келир уде ас-кежин даш-лемисеип тур- лар.

База катап ужурашкынче чедир

МОСКВА, (СЭТА). Акрополунд уйгуучу кыдат массалары Манолис Глезос Совет Эвилелинге барык-ла бир ай турган. «Улаустар аразына тайбыны бжыгылары даш» деле- гейин Ленинча шаныланып Лау- реаднын диплому болгаш медалы адаа Кремлянд Улуг ордууна бай- ыралдыг байдалга тывыскан. Ону эш Н. С. Хрущев худаш алган бол- гаш оон-биле чыгы, найрадыг бе- седаны кылган. Грецияны шыга- рагай хой-ниити ажилдачы Ман- олис Глезос хой-ниитини хой санын төздөлекчилер-биле, журналист- тер-биле ужурашкан.

Августун 24-те Манолис Глезос кыдат-биле болгаш агул-биле кады Москвадан төрөөн чуртунче эеп чорупкан.

Бо чемелашкын — догмаизмге дуушжек чижек-тир. ССРЭ болза, америк империализм атомуг мо- нополиядан кызмдалып, бугу со- циалистиг лагерин күчүлүг атом- нуг камгал-биле камгалп алгаш, бугу-ниити тайбынын болгаш улу- тарын, оон иштинде кыдат улдустун айыл чок чоруну хөрөөне улдеп четлес дузаны көргүскен. Совет Эви- лели америк яролуг монополияны чок аларган үезинде агелөөш, яро- луг шенеддерин хорурун негеси- шаан, тайбынын бугу талаалачы- ларын баз өзөөш авес чүүлдүгү- нүшкүнү болгаш деткимезин ал- ган. Оон сорудагы болза: дайынны баш утур бодуризында болуп тур- ган. Бо болза социалистиг куруенин болгаш оон ууртукучулар — ленин- чилерин чорудуп болур кара чагыс политиказы-ыр.

20 чус чылдын ортан үезинде де- лейи хемчээлиге калбарган ангы- ларын улуг туучушкунунда удуу куштерин ажыглаарында им- периализмни тырттыдыр талөөдө, яролуг чешек Совет Эвилелинге хе- ректиг турган деп, Жан Канаа оон ынай демделген. Социалист лагери- нин шериг талазы-биле артык куш- тууну укур-дузанын дугайын чур- дуга харысалга чок политикалар оон өскөр болуп болур.

Кыдат ууртукучуларын ону кы- лып турары ышкыш бир-төө термо- логиян чуртунча эеп чаныпкан

Тайбынның херээн бжыгылар арганы холдан салбас ужурулу

НЬЮ-ИОРК, (СЭТА). КНО-нун чингис секретары У Тан яролуг шен- еделерин хорур дугайнда Москва Керээниге ат салгыныга байыр че- гилерин, делегейин душкүрүгү чоруу чавырылдарына болгаш чешел- инининин дужуриенин айтырын шиптирээрине ол кире эргежок чууга бот-богуна бузуржир чорукту байлаан тургызарына оон оза ужур-дузаны демделген турар.

Бо чыдап сентябрь 17-де ажиттыр КНО-нун Кол Ассамблеяныч секессияна кирер алеканиян кыриале чүүтеге чингис секретарын демделген турары болза, эркен чыдыл элээ болушкунуна делегей перспективаларын эң чыратылы кылган болгаш Каттышкан Нацялар Организациынын бжыгылаан. «Куба кризист» чедиккинг уузаакан болгаш яролуг шенеддерин хорур дугайнда Москва Керээниге ат салгыны бо болушкунарин эң чуртуузы кылдыр ол айтыр турар.

Бир авес яролуг шенеддерин хорур дугайнда Керээнич соон дар- ый делегейин душкүрүгү чоруу чавырылдарынча болгаш куруенер аразына бузуржир чорукту тургызарыне улаандарган өске-даа хемчел- лерин дугайнда дугуржугулар узаа-дараа болгулар болза, ол чорук нацияларын аразына бот-болу бичир чорукту чаа үезинде эгээрини бераан болур болгаш чешеленишикинни бугу-ниити база бирин дужу- рени чедип алырын чингидер дээрин У Тан демделген. Тайбынын херээ бжыгыларына оза арганы кызы национал эрге-ажматарынч бол- гаш чүвени баш удуу көрөс политикаг болладарын урунда холдан салгытар чорукту бодурбас дээринге идегели ол илергелген.

КАРЖЫ БИЙЫШКЫН

НЬЮ-ИОРК, (СЭТА). Шиптиринн күштүг болган хүнүндө эгелөөш 60 конхуту дургууна Куба Республи- ка-биле бугу салды харылааларын улсын каны-даа чуртка көргүзөр америк дууламчыны өскөдир даш Каттышкан Штаттарын конгрессиин төздөлекчилер палатазы чоокта чаа байдлаан дээрин Кунейдт Пресс америк агентидел тынаткан.

Президент Дж. Кеннедини кирген, даштык киренелерге дуулам- чы дугайында хойлук төлөвдөдөлгө бо немелде болза америк «дуулам- чыны» апар куренелерге каржы бийышкын болур. АНШ шын-даа ба- за меге-даа бугу чүдүлери ажилга турган, Куба-биле каныг-даа салды харылааларын үезинче аны-бүрү чурттарын албадарын орадынып турар. Талаалекчилер палатазын кешигуур, республиканы Джеймс Батин Куба-биле салды харылаа- ларын тулдур турар чурттарын нугу- деп, Великобританияны, Грецияны, Италияны болгаш Норвегияны «кеш- игуүлөдүчүлөр» деп айткан.

Гехардсеннин чазаа албандан дүшкен

ОСЛО, (СЭТА). Чоокта чаа пре- мьер-министр Эйнер Гехардсен Нор- вегияны хааны Улаофуга чораан болгаш чазаа албандан дүшкен дээр дугайында меделелди апаа тууду- кан.

Тайпынның херээн бжыгылар арганы холдан салбас ужурулу

болгаш ынакшылын магадап тур мен. Мен Москвага, Ленинградга болгаш Волгоградга чордум, чер-ле бол- ганга болдум бултуу, шын кылдыр өнүктүнерин аразында кылдыр меделеп турдум.

Хүндүлөчөл Москвадан үнүп чо- руттарынын мурунда, «Улаустар аразына тайбыны бжыгыларды даш» делегейин Ленинчи шаныла- дарынн талазы-биле Комитетке чү- рөөниин хажымыдан өрүп четтире- рин кууп тур мен — деп, Манолис Глезос меделген.

Совет кижилерге чүректин хааны- зындан байыр чедирип, коммунизм- нин туругушкунуна, бугу делегей- ге тайбын даш демиселде чаа че- дикшинерин оларга куеп тур мен.

ГФР-де „сөстүн хостуу“

Боннун чагырыкы бодустириге бераан бооп турар хөдөкчүлүг про- паганда машинасында идеологук пропагандалыг болгаш меге-хоорук меделеринн күштүг ачмы Барын Германиянын чуртукчаларынын кы- рылыч хун бурдэ то-чая кутулуп турар. Совет Эвилелинге болгаш со- циалистиг лагеринде болгаш чур- тарына удуу күрүг болгаш хой- дайызыраг чадагай чуруушкуну болгаш «делегейин ниити дайынны түндөлдөрүн күш-биле элери- че» кыгы — Барын Германияда үнүп турар суртаалчы номнарин болгаш солунарынч утказы нндыг.

Хун бурдэ үнер 20 миллион кезек тиражыг 1.500 ачыл солунар, ай болгаш недела санында үнер 150 миллион кезек тиражыг 6000 хире журналар, 11 радиостанциялар, 9 телевидение тову, недела са- мында кылп үндүр 4 кинохрони- ка болгаш пропагандыч өске-даа органыра — бо бугу болза ГФР- нын хой-ниитинин угаанын төөр- делерин мээсэлги чешектир-дир, оларынч дедиле чок хой вурудуу, Барын Германиянын коксу публи- цизин Эрих Кубинич херешеп тур- гары эгуагар алырга, политикаг эр- ге-чагырганын шуут салдарынн адаана турар чагырыкы боду- стериин сагышыга таяжыр үзелери болгаш меделерин неттеридери- ник чогуун шак ол суртаалчы ор- ганыра ГФР-де «сөстүн хостуу чорун» ажыглап турар, ол-ла үе- де чазакты болгаш оон чорудуп ту- рар политиказын шугумчулар деп сезген кым-даа кижиле буаж бак- таашкыга болгаш полицияныч исе- тин сүрүшкунунге таваржы турар.

Боннун суртаалчы машиназын удуш кезектеринин бирээин болза Германия Демократтыг Республиканы уузук хаарын ажык-биле кылгы- рип, «шыкылдырган герман чедер- ин» дедир эгилерин, догдаргайларга чамдык совет, поляна болгаш чехосло- вак чедерин герман девискерге кадарын негеп турар өжөн-адааныч органырынн парлагалы болур. Ол органырынн 2 миллион кезек ти- ражыг кылдыр удуур турары 350 солунар болгаш журналдар Боин чаазаныч чурге политикаг авес, хар- ын база сан-хоо-даа деткимезин ай турар. «Массалыг тиражыг чыгып конуш» деп ат-биле ГФР-де үнген чыдап алырга, шаныланып эгуагар алырга, шаныланып илдейлик фашистер коксу чедип элел турар ол адааныч парлагалы Барын Германиянын камгалат министр- ствуу, өскөр көжүрткениринч ми- нистерствую, ниити герман айтыр- гал министрствую акшаландырар турар.

Аксель Шпрингерин күчүлдү со- лунар-концерни барын герман пар- лалагынын шипи шарына тодалар- дырына таарымчалыг чижек бооп болур. Барын герман парлагалыч шак ол хааныга ГФР-де эи-не чул- бур эрге-ажымтарга таарымчалыг улуг буржуазияныч «Дитвельд» со- данышкан эгелеш «Бильд-цейтунг» даш шыкшч чурктар долган зөөре- дион кезек тиражыг дика хой со- лунар болгаш журналдар хамар- жыр. Билдг болза-да оларынч шу- туузу чагыс ниити демекс — Совет Эвилелини үгүлдөп меделээри, өжөр- гелди болгаш сезиленишикинни байдалы орундурери, дайынчырак чүдүлери неттериди херээзедир каттыштырып турар. «Шпрингер- ин» солунары болгаш журналдары фашистиг үгүлдөкчилеринч дым- биле онзаланып турар — деп, коксу политика болгаш публицист Альберт Норден меделеп турар.

3,5 миллион ажим кезек тиражыг үнүп, Барын Берлинде безин не- терип тарал турар «Бильд-цей- туу» солунуун репортёрларын чи-

ЧЫДАП, МЕДЭЭЛЕП ТУР

жечке ач көрээли «Бильд-цейтунгуну» репортёрлары алываыларга агентилери болза Чөөн-Берлинче чед- алдынын туинель үнүртүп келген болгаш Барын Берлинде кем-бу- рулу херектер үгүлдөп чоруп тур- лар олурүкү элзери бөлүк-биле холбожы берген. Эрткен чылдын июль 12-де «Бильд-цейтунгунун» даалганы эгуагар кезек таянчылар Чөөн Берлинде Барын Берлинче «еденишичин» эвилдөөш. Оон даярталыша доран-не «Бильд-цейтунг» чөөи зонадан лекснер- ний дугайында репортажы эием- хажыг чурук-хөрүктү кылдыр ха- мыкты мурып парлап үндүргөн.

Ол-даа чепес-тир. Болхунун-на ажилдачылары күлүг чурук-хөрүк- териг хооремчиле диндыгы пар- туй соруга-биле өлүгүшкүч орга- низацияны, оон-биле мактап турар өске ындж худуу каза турган боор. Билдг меделди хааныг хооредилер кылмырдын «Бильд-цейтунг» чүдөк- сиинде турар. Ол таварыгыныч союйда Чөөн Берлинче эрктеш, Ци- мерштрассе № 56 бажынныч алаан- дан уген база бир туинель үнгүр кастирган. Туская саттыган өлүркү чымыгар шугумун ол үндүрер эрктеш, немец кызмаларын өлүркү каан болгаш дедирги оруу-биле чоруй барган болган. Ол «операцияны» «Бильд-цейтунгунун» ажилдачызы Бурнич удуурган. Баш бурунгар болгаш фотокорреспонденти- лер ол үгүлдөкчүлүг дедерген чу- гиле-биле тырттыры алган. Ол со- лунгар хардаачыларынн жылени- тиз элесте Шпрингер (немец журналистиг эвилелинин брошюра- зында ону «даллакчы, өнүкчөнтэз» кыжыдыкчы, уган-болза төөрө- дөкчө» деп адап турар) ГФР-нич чагырыкы бодустириин деткиме- зал ап турар.

Шпрингерчи парлагалыч арга- методтарынн дугайын чугаалап ди-

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИН ДУЗАЛАМЧЫЗЫ-ВИЛЕ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА).

Моол Арат Республикада ветеринария ажилдакчыларынын куш-ажылын хүндүлөп турар. Сөөлү 40 чылдарныч дур- гузунда чуртка тургускан ветеринария албан черлеринч чет- кизинде 500 эмчилер болгаш 3 муң хире ветфельдшерлер ам ажылап турарлар деп, МАР- ның Көдээ ажил-агый минис- терствозунуң кол ветеринары Сугаррача СЭТА-ныч корреспонденти-биле беседага чугаалаан. Аймак бурузунуң төвүндө, куражыл-агийларда, көдээ ажил-агый каттыжымын кынарнында ветеринария сал- бырлары болгаш лаборотория, бактериологич лабораториялар, эвт-сүт хынаарыныч стан- циялары бар. Малдарың хал- даарылыг аарыгларын республикада уузуктан. Малдың өлүп хораары кызмырлан.

МАР-га ветеринария албанын тургузарына улуг дуза- ламчыны бистиң өңчүурус Совет Эвилели көргүзүп келген болгаш көргүзүп турар. Баштайгы моол ветеринарларны Совет Эвилелинге белеткэн, чуртка ветеринария албанын айдан тургузарына совет тускай эртемчилер дузаалаан. Республиканын ветеринария ажилдакчылары ам-даа совет өнүктүричи байлак дуржууга- лынга өөрөкчүлүк турарлар деп, ол онзалат демделген.

КАРЖЫ БИЙЫШКЫН

НЬЮ-ИОРК, (СЭТА). Шиптиринн күштүг болган хүнүндө эгелөөш 60 конхуту дургууна Куба Республи- ка-биле бугу салды харылааларын улсын каны-даа чуртка көргүзөр америк дууламчыны өскөдир даш Каттышкан Штаттарын конгрессиин төздөлекчилер палатазы чоокта чаа байдлаан дээрин Кунейдт Пресс америк агентидел тынаткан.

Президент Дж. Кеннедини кирген, даштык киренелерге дуулам- чы дугайында хойлук төлөвдөдөлгө бо немелде болза америк «дуулам- чыны» апар куренелерге каржы бийышкын болур. АНШ шын-даа ба- за меге-даа бугу чүдүлери ажилга турган, Куба-биле каныг-даа салды харылааларын үезинче аны-бүрү чурттарын албадарын орадынып турар. Талаалекчилер палатазын кешигуур, республиканы Джеймс Батин Куба-биле салды харылаа- ларын тулдур турар чурттарын нугу- деп, Великобританияны, Грецияны, Италияны болгаш Норвегияны «кеш- игуүлөдүчүлөр» деп айткан.

Гехардсеннин чазаа албандан дүшкен

ОСЛО, (СЭТА). Чоокта чаа пре- мьер-министр Эйнер Гехардсен Нор- вегияны хааны Улаофуга чораан болгаш чазаа албандан дүшкен дээр дугайында меделелди апаа тууду- кан.

ЧЫДАП, МЕДЭЭЛЕП ТУР

тигилек кижилерин хуу-салымы- нын кандыг болуру билдингир. Бар- ын герман телевидениенин редак- тор Пачевский бодууну дамчыдагалар- ынн бирээниге «Бильд-цейтунг» кадым аргаларын дуулазы-биле бо- дууну номчучуларын төрөдөн, ыдалашкын болгаш өнүкчүлөр элзери кылган кургуушкан. Оон соонда шпрингерчи солунар, Па- чевскийге каран-кулак чек халдап эгелен. Эрге-чагыралар Шпрингер- ин дөттүн. Пачевский ажилында үндүрткен.

Пачевскийге хамаарыштыр болган чорук ГФР-нич чагырыкы бодусти- ренин районун болгаш телевидени- ин депшилекчи кижилерин итеп сурраде өнүк чылдаган болган. ГФР-нич амгыраалынн эд-не буаж багай талаарын чамдыкта шу- гумчул деп диттигилек редакторлар болгаш тайпылчылар ителеге сурраде таваржип турар. «Бөгүк хооу турар чүдүлөр эрктеш шаанын дүмбей карагы уелери-биле дөмей- лежин турар-дыр» деп, Германияныч Социал-Демократтыг партияныч органы «Социал-демократыштер пресс-дендист» солу ол итеп-сүр- түштүгүнчир дугайтыр бижжөн.

Радиянуң болгаш телевидениенин элзиз каш ажилдакчыларына удуу атом-биле чепселзериин дугайында буржуаз-либералдыг үзел-болладарга удуу Барын Германияда соолуг удел калбарган шавар халдаашкынчы чүдө бир кезээ-дир. Боннун чагы- рыкчылары компартияны шагдал- чакыт ажилдаар кылдыр ойломдун- кан, оон парлага органырынч үнерин хоруп каан. Ам олар ГФР-де үнүп турар бугу-ле парлага, радио, телевидение органырын бодууну кы- рылган орадалжып турар. Чуртуу атом-биле чепселзериин дугайында Боннун ажилдап кылды турар пла- нарынн дугайын номчучуларга чу- галаап диттигилек буржуаз-либ- ералдык «Шпигель» журналы удуу полицияны үгүлдөкчиликер Барын Германияда болгаш даштыкыга каа- бак килденээшкенин өскүткен, бо

Чоокта чаа Социал Фрунзе аттыг чаа санатория ажылааг кырган. Санаторияда удуу, эмнээр, клуб кор- пустары, 350 кижиле менсипер столовая, хем санация, эшитер чер болгаш кышкы уде эшитер бассейн кирген. Эки даштарыга болгаш эминеринге таарымчалыг бугу байдалар ила турустунган. Бир палатага-ла 1-2 кижиле чыдар. Эмелге корпузунаа — күш-культура- ның делгем залы, медицина болгаш шипчир кабинеттер бар, оларын болбазыраггай апаратура-биле дериң кылган. Санатория баштайгы даштанкыларын хүлээп ал- ган ЧУРУКТА: санаторияныч палатазында СЭТА-ныч фотоаппараты. Фото И. Грегоровтуу.

Ыры, танцы ансамблиниң концерти

Чоокта эрткен хүнерде парктын Ногаан театрынын улуг залына кызылчылар чыгып кээп, ыры бол- гаш танцы талазы-биле аныктар- ның чыган ансамблиниң концерти со- нуугарга көргөн. Театрын залы дөдүр олуруулашкан көрүкчү- лөр концерттин эгелерин четки- пени манап турганнар.

Моон мурунда көшкүн амгыраал- дыг чыганыр Совет Эвилелинин хой-националдыг өң-бүленине кир- ген, сайыраан деп, концерттин удууругу чугаалаан соода кече- ге ажиттырган. Чыган улаустун «Аар кайдал» деп ырынын ниити ыр бөлүк күүстөкени-биле концерт эгелен. Чыганын уран чүдүлүн онза- гай чүдүр, кандыг-ла бир ырын ырадышаан, маамыла танышыл кирерлер.

Чыган улустун ырдын пьесаже шилчип турар ыраары сенандан тын- алдып, каналай, элекке шимчөм- кинер-биле көрүкчүлөрдүн белик үлөшүн чедип ач турган. Номер бүрү көрүкчүлөрдүн ичкөөлини хаара туздуп, соугурунган. Уделге гитарачылар квартети. Бо бодустиг эң анык ойбакчы Валентина Александровича чыган танцыны ойлап күүстөкенин көрүкчүлөр улуг со- нуурга-биле уткаан. «Бере аас-ке- рин» деп кинодан ырын баа өске- даа чыга ырлары Иван Левин га- тарыга бугу уелешкөөн, ырлан куу- сеткенин көрүкчүлөр катап илеп турганнар.

Хей үнүг таалаачыг ырга үдет- тирген пьескалар концерттин про- граммында хей «Турал пьеска- ны» Мария, Николай Шпиковтар хөлдүг, солун ойлап көргүскөн. Ол ышкаш Ина Коржованыч чыган тандалыры шимчтер элекке күү- сеткени көрүкчүлөрин кайгалаан. Ол чүдө конууг аки таныштарында агыда, эки ыран күүстөкөн. Ва- лентина Александровича деп ырын Ва- лентина Александровича күүстөкөн таалаанчыг.

Хөлдүг баштак ырларынын күүсе- личи Иван Декерев «Даг көкпалары- биле», «Кожан үш алтар» даш

Назаровтарны торгаан

Каа-Тем районун Ильяна суур- нуң чуртукчалары, «Тилелге» көдээ ажил-агый артезиинн келди- куверер Василий Иванович биле Анна Степановна Назаровтар бот- тарынын бажынга брага дээр пиво- нин бир хевирин кулактуг удуу бо- дунга хайындырып алган турда, ол бургу үгүлөгдиги суурнуң дружина- чылары билгеш, тутканнар.

И. ПЕТУХОВ.

Республикага АГААР-ВОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага бурутатгалып каап турар хүн болур, кыска чаа- шынар чаар. Димиррашкын болуп магачок. Даг өй-танылаазында чоорту дыңзыр. Агарынч темпе- ратура: республикага — 18—23, Кызылга — 20—22 градус чылы.

Редатторунн оралкычы А. Ч. Кызыл-Оол.

Кинотеатрларга

«НАЙРАЛ»: «Тимур болгаш оон кмандазы» 10, «Чарылбас өңкү- тер» 12, «В-буленин чамды» 1.45, 3.30, 5.15, 7.45, 9.30 шактарда.

«НАА-ХЕМ»: Уруугара программалар 10, «49 хүн» 11.15, «Чөө- шулашас» (1-ги серия) 1.15, 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«НИСЕЙ»: «Өскелерге дөмейлешес Фей» 2.30, «Сөөлүг хлөб» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Уш мушкетер» 1-ги серия) 3.15, 7.15, «Уш мушкетер» (2-ти серия) 5.15, 9.15 шактарда.

«ЧАЙГ КИНОТЕАТРА»: «Хөстү салгын» 5, 7, 9 шактарда.

Арага дугайында чамдык айтырыларга харылар

1. Арагалар чорук хой-ниитиге улуг хора чедирип турар бол- ганда, араган бодууну үндүренин болгаш салгыларын туская хой- лы эгуагар чүге хорувайн турары?

Арагаларын салгыларын хойлу эгуагар хоруугалары эки түн- нелдер бербес дээрин мурунуку чыдаарны дуржуугаа көргүскөн. Салгыларга арага чок апаарга чамдык чыдап калган кижилер азыч-чөп продуктуларында арага хайындырып, оларын кам чөк төгөчөлөп турганынч фактылары бар. Ол ышкаш, чамдык спирт хөлдүгү хемиктиг составтары арага орунуга ажылаан, хооран- нанган кижилер тургуулаан, арага тигер дерекселди каздарар со- рулга-биле шала адаанга, каадоквалар, мунган кажалаар иштиге ол салым тургандан өрттер, частышкыннар болуулаа турган таарыгалар бар.

Арагага хандыкшыр чорукту хойлу эгуагар хорууга турган шак эес, а чоунуң культура деленине, социалистиг меделерин бейдиш тургаш уузук болурунч бугу аргаларын бистиң чуртувуша бол.

2. Арагага хандыкшыр чорук мизгүрү салгара?

Чок, арагач кижилеринч уруугалар мизгүрундаан база ара- гачылар болур деп бадыткаары окта шын эес. Бичи уруугаларынч арагага хандыкшый бээр оларынч ада-мелеринч төпөл чок, багай үлгегер-чижээден кол хамааржы.

Иштиг не мжиж арагага хандыкшыр болза оон кедар үдөгүн уруунуң азы олугунуң кадкышыла кошка, өзүлдөс өске чажыт өрүндөн өжөр болур.

Урут эмирлер не арагага хандыкшыр болза бодуунуң уруунуң кадкышлыгына канчаар-даа аажок улуг хора чедирип турары оз болур.

3. Кандам арагаларын ижери эи-не хоралымы, водка бе азы кымыл арагалар бар? Чангыс дика дика хойну бийбестедер ижиптер болза, азы үр уде үргүлүг чыдак ижип-ле турар болза, бугу-ле арагалар шуту хоралым. Эң илачылгы араган аш ижинге ижерге конуш хоралым.

Бир эвес арагаларынч составында оларынч ээиртир кезээ аргы алкооголуу ап көөр болза, водка каттан кылган арагалардан артык хоралым деп санап болур.

4. Бичи уруугаларын азыч-чөмгөө хөөнууну азы удурун өжиж- дер дээн оларга кымы араганы бичелеп ижиртип болур?

Бичи уруугаларга арага ижиртип шуут хоруугу. Уруугаларын болгаш улауг-даа кижилеринч чөмгөө хөөнууну, удурун өжижирине- ге ажиллап болур тускы эмир дика хой болган. Ычанганда ол эмирин ажиллар херек, а араганы эвес.

РЕСПУБЛИКАНЫН САНИТАР-ЧЫРЫДЫШКЫН БАЖЫНЫ